

апарату, – результат тісної взаємодії цих двох факторів. Варто відзначити, що батьки, при бажанні, можуть пом'якшити фактор соціального впливу.

Також, важливими чинниками, що зумовлюють розвиток тривожності у підлітковому віці, є перехід від фізіологічної до соціальної зрілості, потреби у самовизначенні, у виборі професійної діяльності. Під впливом цих факторів перебудовується вся система стосунків з оточенням, змінюється ставлення до себе, до закладу, до власної навчальної і суспільно корисної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Мнацаканян Л. Личность и оценочные способности старшеклассников : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1991. 191 с.
2. Сисун М. Програма корекції шкільної тривожності в старших підлітків. Підліток : як йому допомогти. Київ, 2007. С. 65–91.
3. Романенко Н. Діагностика шкільної тривожності. Возрастные кризисы: степени личностного роста. Г. Шихи. Санкт-Петербург : Ювента, 1999. 436 с.
4. Ипполитова М. В. Воспитание детей с церебральным параличом в семье, Москва, 1980. 53 с.
5. Исаев, Д. Н. Умственная отсталость у детей и подростков, Питер. 2003. 391 с.
6. Матвеевой М. П. Спеціальна психологія. Камянець-Подільський, 1999. 158 с.

АСИСТЕНТСЬКИЙ СУПРОВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

*Мельничук Наталія Володимирівна,
студентка II-го року навчання хіміко-біологічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: melnychuk-n@chem-bio.com.ua*

Однією з найважливіших передумов успішного розвитку дитини з особливими освітніми потребами є створення сприятливих, комфортних умов – які сьогодні здатна забезпечити інклюзивна освіта.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес, який спрямований на задоволення різноманітних потреб усіх дітей шляхом розширення їхньої участі в навчанні, культурні діяльності та житті суспільства. Цей процес пов'язаний зі змінами у змісті, підходах, стратегіях і структурах освіти [5, с. 7].

Впровадження інклюзивного навчання в системі загальної середньої освіти України доручають висококваліфікованим педагогічним працівникам, які в подальшому мають стати адпентами сучасної освітньої дитиноцентристської методології. Задля того розробляється нормативно-правова база, що окреслює їхню діяльність і спонукає до організації освітнього процесу з використанням сучасних методик, технологій та стратегій навчання. Звичайно, найбільшою мірою це стосується педагогів, основне завдання яких - організація освітнього процесу для дітей з особливими потребами. Безпосередню участь в організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти здійснює асистентський супровід [5, с. 14].

Так, у Постанові Кабінету міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначається, що «особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами». Посаду асистента вчителя передбачено Типовими штатними нормативами загальноосвітніх

навчальних закладів, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010 № 1205.

До Класифікатора професій посада асистента вчителя введена понад вісім років тому. Хоча для української школи вона є порівняно новою. Її розглядають в контексті інклюзивної освіти, адже головним завданням асистента вчителя є допомога вчителю організувати освітній процес у класі, де навчаються діти із особливими освітніми потребами [1, с. 4].

Відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів та інших міжнародних документів, важливою умовою для здобуття якісної освіти дітьми з особливими потребами є вміння педагога здійснювати індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу, оцінювати розвиток дитини на основі об'єктивних спостережень, розробляти індивідуальні навчальні програми, тісно співпрацювати з батьками дитини та іншими фахівцями. Звісно, для розв'язання цих та інших завдань педагогу потрібна допомога адміністрації навчального закладу, фахівців та батьків. Але найважливішою для вчителя є надання допомоги під час навчального процесу. Саме це є основною метою діяльності асистента педагога (асистента вихователя).

У більшості країн, де розвинена й упроваджується інклюзивна освіта, асистентів педагога зараховують до парапрофесіоналів – осіб, які отримали підготовку в спеціалізованій галузі, щоб працювати під керівництвом того, хто має повну професійну підготовку. У контексті інклюзивного навчального закладу – це особи, які отримали підготовку в галузі педагогіки/ інклюзивної освіти та працюють під керівництвом учителя й підпорядковуються керівнику навчального закладу.

Така підтримка передбачає як загальну підтримку так і спеціальну допомогу в роботі з окремими учнями. Зазвичай асистенти педагогів допомагають вчителям та іншим фахівцям надавати підтримку учням, для яких вона була визначена у сфері медичного та особистого догляду та/або забезпечення управління поведінкою під час планування індивідуальної навчальної програми (ІНП). Очікується, що асистенти педагогів можуть надавати підтримку під час виконання учнями навчальних завдань. Вони також володіють спеціальними навичками та вміннями, потрібними для задоволення потреб окремих учнів. Такі спеціальні вміння та навички асистент педагога може набути під час додаткових тренінгів. Наприклад, якщо в класі є учень, який не чує або має порушення слуху, асистент педагога може потребувати додаткового тренінгу щодо опанування жестової мови. Іншим прикладом може слугувати підтримка асистентом педагога учня з порушеннями опорно-рухового апарату, яка передбачає допомогу в пересуванні.

Назви посад асистентів педагогів можуть відрізнятися: асистент учителя, помічник учителя, асистент класу, асистент з підтримки навчання, асистент з питань спеціальних потреб тощо, але суть основних завдань та компетентностей асистентів педагога однакова [2, с. 22].

Мета роботи асистентського супроводу полягає в організації умов для успішного включення дитини з особливостями розвитку в середовище школи. Асистент учителя не є головною особою, яка відповідає за організацію освітнього простору в учнівському середовищі, але він активно бере у цьому участь [1, с. 26].

Асистент вчителя та учня – це посередник між дитиною та іншими дітьми і дорослими в шкільному середовищі. Для того, щоб умови знаходження такої дитини в школі були по-справжньому комфортні та мотивували її на розвиток, робота асистента педагога (як і будь-якого іншого дорослого, який працює з дитиною з особливими освітніми потребами) повинна ґрунтуватися на наступних переконаннях: віра в можливість дитини, щирий інтерес до її особистості, прийняття її особливостей, доброзичливість, терпіння, послідовність [3].

Отже, асистентський супровід – це соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами, який забезпечує організацію умов для успішного включення дитини з особливостями розвитку в середовище школи. Асистентський супровід можуть здійснювати асистент учителя та асистент учня.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» у закладах загальної середньої освіти введено посаду асистента вчителя. В інклюзивних класах вводиться посада асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з розрахунку одна штатна одиниця на один клас [4].

Асистент вчителя – це педагогічний працівник, який призначається на посаду керівником закладу освіти, має педагогічну освіту та забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу. Асистент учителя, як учасник інклюзивного освітнього процесу, забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом з учителем класу проводить навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми розвитку та навчання; допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами та ін. [5, с. 16].

Згідно з нормативно-правовими документами у процесі освітньої діяльності асистент учителя виконує такі функції:

1) *організаційну*: допомагає в організації навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб; допомагає концентрувати увагу та сприяє формуванню саморегуляції і самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробці індивідуальної програми розвитку. Асистент учителя разом з іншими працівниками забезпечує здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію;

2) *навчально-розвивальну*: асистент учителя, співпрацюючи з учителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, покращенню їхнього психоемоційного стану. Забезпечує розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому;

3) *діагностичну*: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня; створює індивідуальне портфоліо учня;

4) *прогностичну*: бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку; здійснює прогноз відповідно до стану сформованості функцій дитини та її компетенцій порівняно із фіксованими прогнозами в індивідуальній програмі розвитку, у тому числі з поставленням «SMART-цілей», що передбачають: функціональність цілей (значущість для учня та доступність для досягнення в закладі освіти), відповідність теперішньому рівню розвитку, сформульованість так, щоб можна було побачити, як учень опановує матеріал, вимірюваність та чіткі критерії, за допомогою яких можна визначити, чи досягнув учень цілі, з дотриманням правильності формулювання;

5) *консультативну*: постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства; за дорученням керівника закладу здійснює комунікацію з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру щодо психолого-педагогічного

супроводу дитини з особливими освітніми потребами, консультування з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру щодо особливостей організації освітнього процесу. [6]

Слід зазначити, що до обов'язків та відповідальності асистента вчителя/вихователя не належить: бути єдиною особою, відповідальною за навчальний процес у класі/групі, навіть за відсутності вчителя/вихователя; самостійно розробляти планування освітнього процесу, обирати методи навчання, призначати певні види навчальної діяльності для дитини (тільки допомагає вчителю/вихователю); повноцінно замінювати вчителя/вихователя на уроках/заняттях; самостійно оцінювати досягнення особливої дитини; звітувати перед батьками, перед представниками керівних органів управління з питань проведення навчально-виховного процесу в класі/групі; забезпечувати задоволення соціальних та фізіологічних потреб дітей із складними порушеннями розвитку під час їх перебування в закладі освіти (це функції асистента дитини) [9].

Асистент учителя є асистентом саме учителя, а не конкретної дитини. Це означає, що він не прив'язаний до однієї чи кількох дітей, а працює зі всім класом, в залежності від обраних методів та погодженого розподілу обов'язків із учителем. Часом дитині з особливими освітніми потребами необхідно приділити більше уваги, щоб, наприклад, пояснити завдання і цим зайнятий учитель, а асистент учителя так само може пояснити щось й іншим учням. Окрім того, своєю роботою асистент може звільнити більше часу вчителю для пояснень. Наприклад, поки асистент роздає навчальні матеріали, вчитель ще раз роз'яснює тему, або ще якимось залучає дитину з особливими освітніми потребами до спільної роботи в класі, адже спільна робота – невід'ємна складова частина інклюзивного навчання.

На посаду асистента вчителя приймають осіб, які: мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію; вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства); моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки (ст. 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX) Асистента вчителя приймають на роботу за трудовим договором відповідно до вимог Закону про повну загальну середню освіту та законодавства про працю.

Відповідно до Постанови КМУ «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» від 30.08.2002 № 1298, асистенту вчителя закладу загальної середньої освіти встановлюються 10-12 тарифні розряди. При встановленні тарифного розряду враховують освітній рівень працівника, професійну компетентність, педагогічний досвід, результативність та якість роботи, інші дані, які характеризують його професійну діяльність. Посаду асистента вчителя вводять з розрахунку одна ставка на один інклюзивний клас («Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти» затверджені Наказом МОН від 06.12.2010 № 1205) [10].

Водночас асистент учня (дитини) – не є педагогічним працівником. Він супроводжує учня і не втручається в освітній процес. Ним може бути один із батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник. Асистент учня забезпечує соціально-побутові потреби учня з особливими освітніми потребами, для чого може бути присутній (за згодою керівника закладу освіти) під час уроків та позакласної роботи, інших заходів закладу освіти, допомагати у пересуванні, відвідуванні туалету, переодяганні, харчуванні та задоволенні інших соціальних та фізичних потреб здобувача освіти. Отже, асистент дитини виконує такі функції: допомагає дитині у самообслуговуванні; підтримує у спілкуванні (зокрема за допомогою жестової мови); організовує харчування та пересування; забезпечує безпеку та спостереження за станом здоров'я (наприклад, прийом ліків); сприяє проведенню дозвілля та організовує денний відпочинок.

Також, слід зауважити, що асистент учня не здійснює: виконання освітньої програми для досягнення учнями результатів навчання; надання освітніх послуг в закладі освіти;

надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо організації освітнього процесу; розробку індивідуальних завдань і матеріалів для учнів із особливими освітніми потребами; виконання інших функцій педагогічних працівників.

Асистентом дитини має бути повнолітня особа, яка володіє достатнім практичним досвідом і компетентністю за рекомендацією батьків дитини. Це має бути людина, фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати цю функцію. Асистент працює на громадських засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел, не заборонених законодавством. Супровід дитини асистентом забезпечується на підставі письмової заяви батьків або осіб, які їх замінюють [9].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (із змінами і доповненнями) у п.14 зазначається: «Освітні та соціальні потреби дітей із складними порушеннями розвитку під час їх перебування в загальноосвітньому навчальному закладі задовольняються соціальними працівниками, батьками або особами, уповноваженими ними».

Відповідно до Закону України від 6 вересня 2018 р. №8556 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», асистенти дитини офіційно мають можливість безперешкодного доступу до освітнього процесу у школах та дитячих садках.

Рішення про допуск асистента учня до освітнього процесу ухвалює директор школи, який укладає зі спеціалістом договір. Підставами для укладання договору є: бажання батьків бути асистентом учня; письмова заява одного з батьків (інших законних представників) дитини щодо допуску уповноваженої ним особи для виконання функцій асистента учня; договір про надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання між надавачем соціальних послуг та одним з батьків або іншим законним представником отримувача соціальної послуги [8].

Посада асистента дитини – є складовою освітнього процесу дитини з особливими потребами та умовою для навчання дитини за її індивідуальною програмою, відповідно до можливостей, сприйняття та потреб. Він сприяє адаптації та соціалізації дитини у колективі, здійснює корекцію небажаної поведінки. Фахівці називають асистента дитини ключем до реальної інклюзії дитини з особливостями до звичайних шкіл та дитячих садочків [9].

Таким чином, асистент учителя та асистент учня (дитини) виконують різні функціональні обов'язки. На відміну від асистента вчителя, асистент дитини здійснює індивідуальну підтримку дитини зі складними чи комплексними порушеннями розвитку.

У той самий час питання присутності асистента дитини в класі, коли дитина, зокрема зі складними порушеннями розвитку, не потребує його допомоги, нормативно не врегульоване. Це питання організації освітнього процесу, що є повноваженням керівника закладу, за умови, що дитина не потребує допомоги саме під час уроку [5, с. 19–21].

Отже, результативність інклюзивного навчання підтверджує необхідність залучення асистента вчителя та учня з метою визначення індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами та забезпечення оптимальної корекційно-розвивальної складової частини освітнього процесу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності підготовки педагогів до професійної діяльності асистента вчителя.

Список використаних джерел:

1. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / укладачі: О. В. Коган та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.
2. Софій Н. Асистент педагога. Основні ролі та завдання. *Управління освітою: часопис для керівників освітньої галузі*. 2013. №23 (323). С. 22–28. URL:

- http://nmcio.ipko.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/03/Asistent_pedagoga.pdf (дата звернення: 24.02.2021).
3. Методичні рекомендації з питань організації роботи асистента вчителя в інклюзивному класі: URL: <https://osv.krasnopilska-gromada.gov.ua/metodichni-rekomendacii-z-pitan-organizacii-roboti-asistenta-vchitelya-v-inkluzivnomu-klasi-16-22-32-15-02-2021/> (дата звернення: 24.02.2021).
 4. Хто такий асистент вчителя/вихователя? URL: <https://vberz-osvita.gov.ua/hto-takij-asistent-vchitelyavihovatelya-14-43-36-11-02-2020> (дата звернення: 24.02.2021).
 5. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / укладачі А. А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
 6. Асистент учителя та інші додаткові фахівці. URL: <http://ussf.kiev.ua/a/FAQ5.html> (дата звернення: 24.02.2021).
 7. Асистент вчителя та асистент дитини виконують різні функції та мають різні обов'язки – роз'яснення МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/asistent-vchitelya-ta-asistent-ditini-vikonuyut-rizni-funkcii-ta-mayut-rizni-obovyazki-roz'iasnennya-mon> (дата звернення: 26.02.2021).
 8. Якими будуть вимоги до асистента учня – триває обговорення. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-vymogy-do-asystenta-uchnya-tryvaye-obgovorennya/> (дата звернення: 27.02.2021).
 9. Інклюзивна освіта: на допомогу батькам. URL: <https://vberz-osvita.gov.ua/poradi-batkam-14-25-48-11-02-2020/> (дата звернення: 27.02.2021).
 10. Асистент вчителя та асистент дитини – кого зарахувати в штат школи. Роз'яснення МОН. URL: <https://www.kadrovik01.com.ua/news/4767-asistent-vchitelya-ta-asistent-ditini-kogo-zarahuvati-v-shtat-shkoli-roz'iasnennya-mon> (дата звернення: 03.03.2021).

ФОРМУВАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Мешко Галина Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: hal-meshko@ukr.net*

*Мешко Олександр Іванович,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: meshko_o@ukr.net*

В сучасних складних умовах, спричинених війною на Сході, а також пандемією Covid-19, особливої актуальності і значущості набуває проблема формування життєстійкої, самодостатньої та гармонійної особистості. Тому перед закладами загальної середньої світи постає завдання створення сприятливих умов для особистісного зростання учнів та їх самореалізації, втілення у практику роботи технологій безпечної і конструктивної педагогічної взаємодії.

Надзвичайно актуально і гостро звучить означена проблема стосовно дітей з